Iraq-Kurdistan National Assembly
Kurdistan-hawler
Legal affairs committee
No:
Date: / / 2007

ئه نجومه نی نیشتمانیی کوردستان ـ عیٓراق
کوردستان ـ هه ولیٓر
لیژنه ی کاروباری یاسایی
ژماره : ١١٧
به روار : ١٨ ی سه رماوه ز / ٢٧٠٧ کوردی
تاریخ : ٩ / ١٢ / ٢٠٠٧

بۆ / سه رۆکایه تی ئه نجومه نی نیشتمانی کوردستان ـ عیراق

ب / راپۆرتی لیژنه ی هاوبه ش

به پێی حوکمی مادده ی ٦/٣٩ له پێرۆی ناوخۆ، لیژنه ی یاسا و لیژنه ی کشتوکاڵ و ئاودێری، له ئێواره ی رۆژی سێ شه ممه ١٣ ی سه رماوه زی ٢٧٠٧ ی کوردی رێکه وتی ٢٠٠٧/١٢/٤ به هاوبه شی کۆبوونه وه بۆ لێکۆڵینه وه ی پرۆژه یاسای پاراستن و په ره پێدانی به روبوومی کشتوکاڵی هه رێمی کوردستان که له لایه ن ئه نجومه نی وه زیرانی هه رێمه وه پێشکه ش کراوه و، دوای خوێندنه وه ی یه که می له په رله مان له دانیشتنی ئاسایی ژماره (٢٥)ی رۆژی (٢٠٠٧/١/٧) هه واڵه ی لیژنه کان کراوه. دوای راگۆرینه وه و گفتوگۆ لیژنه هاوبه شه که مان هاته سه ر ئه م خاڵانه ی خواره وه:

١ـ سه ره تا ته ئییدی پرۆژه که ده که ین ، چونکه به ئامانجی پاراستن و په ره پێدانی به روبوومی کشتوکاڵه وه ئاماده کراوه.

٢ـ دیباجه یه کی بۆ دابرێژرێت و، زنجیره ی ره قه مه کان به نووسین بنووسرێن و، راستکردنه وه ی زمانه وانی و رێزمانی له هه ندێ برگه یدا ئه نجامبدرێت و، هه مان شێوازی ئه و یاساو بریارانه ی تێدا پێڕه وبکرێت که ئه نجومه نی نیشتمانی ته شریعی کردوون.

٣ـ مادده ی (٨,٩,١٠,١١,١٢) له پرۆژه که ئیلغابکرێن و، دۆزی رێکخستنی لێپێچینه وه ی زێده رۆیی و جه ریمه و سه رپێچی ، به پێی حوکمه کانی ئه م یاسایه بدرێت به دادگاکان، چونکه ویلایه تی گشتییان هه یه و ، لایه نی پسپۆریشن له یه کلاییکردنه وه ی ململانێ و لێپێچینه وه ی سه رپێچیکاری و سه پاندنی یاساکاندا، چاکتر له وه ی که لایه نه ئیدارییه کان ده یکه ن، ئه خاسمه ره وشی تازه له ته شریعه نوێیه کانی عیراق و کوردستاندا ئه وه یه که هه رسێ ده سه لاته کان هه ریه که و بۆخۆی سه ربه خۆبن و ، سه یرکردنی کاروباری هاووڵاتیان و، له سنووردانی ئازادیه کانیان، له جیاتی ئه وه ی بدرێنه ده زگای ئیداری و ته نفیزی ، بدرێنه دادگا پێوه ندیداره کان ، ئه خاسمه قه زاوه ت (القضاء) سه ربه خۆیه و، له سولتانی یاسا زیاتر سولتانی دیکه ی له سه ر نییه. هه روه ها ، پێشنیازده که ین مادده یه کی سه ربه خۆ زیادبکرێت که وه زاره تی کشتوکاڵ مافی ئه وه ی هه بێت پێشنیاز بکات ره سمی گومرگ بسه پێ و دیاربکرێت له سه ر هاورده ی هه ندێ به رووبوومی کشتوکاڵ و ئاژاڵی که له ده ره وه ده هێنرێن ، ئه مه ش بۆ پاراستنی به روبوومی محه للی . هه رووه ها پێشنیاز

دەکەین چەند ماددەیەکی پرۆتۆکۆلیش بۆ پرۆژەکە زیادبکرێن و ، دارشتەی یاسایی پرۆژەکە و، هۆکارەکانی دانانی پرۆژەکەش وەك ئەمەی خوارەوە بێت:

یاسای ژمارە (   )ی ساڵی ٢٠٠٧

یاسای پاراستن و پەرەپێدانی بەروبوومی کشتوکاڵ لەهەرێمی کوردستان ـ عێراق

ماددەی یەکەم:

زەوی زاری کشتوکاڵ و رووەك و باخ و لەوەڕگاو سامانی ئاژاڵ و سەرچاوەو بەروبوومی ئاوو ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی کشتوکاڵی سامانی نیشتمانن. پێویستە لەسەر خاوەن و پێوندیدارەکانیشیان بەپێی پلان و بەرنامەی دەسەڵاتەکانی هەرێم وەبەریان بهێنن و چاودێرییان بکەن و، پەرەیان پێبدەن وڕێگا بەهیچ شتێك نەدەن ببێتە مایەی لەناوچوون و زیانلێدانیان.

ماددەی دووەم:

ئەمانەی خوارەوە، لەسەر خاوەن زەوی و زارو فەلاو زەرعەتکارو پێوەندیدارانی کشتوکاڵ پێویستن:-

یەکەم/ خزمەتکردنی زەوی وزاری کشتوکاڵ و، بۆ مەبەستی کشتوکاڵ نەبێ وەبەرنەهێنرێن و بەبەیاری و بەبێ چاندن بەجێ نەهێڵرێن و ، رێگە نەدرێت بەهیچ شتێك پیی کزبکات یان برشتی کەم بکات.

دووەم/ پرۆسەکانی کشتکاری ، بەشێوازی زانستیی نوێ و، بەپێی رێنمایی وەزارەتی کشتوکاڵی هەرێم پیادەبکرێن.

سێیەم/بەکارخستنی کەرەستەو ئامرازی کەفائەتبەرز لەبەرهەمهێناندا.

چوارەم/ خزمەتکردنی مەکینەو ئامێرو ترومپا کشتوکاڵییەکان و، پاراستنی بیری ئاوو کارێز و کانیاوە سروشتیەکان و ئەدەوات و ئامرازەکانی دیکەی کشتوکاڵ کە زیانیان پێنەگات.

پێنجەم/ خزمەتکردنی کشتوکاڵەکان، هەر لەکاتی چاندنیانەوە تا دەگەنە وەرزی درەو یان ڕنین، رێگە نەدانیشی بە هەرشتێك ببێتە مایەی لەناوبردن یان زیان پێگەیاندنیان، هەروەها ، پاراستنیان لە نەخۆشی و بەلای کشتوکاڵ و لەئاگرو لەلافاو.

شەشەم/ پاراستن و خزمەتکردنی سامانی ئاژاڵ و ماسی و پەلەوەر و حەشەراتی سوودبەخش و رێگەگرتن لەهەرشتێك زیانیان پێ بگەیەنێت.

حەوتەم/ پێڕۆکردنی سیستەمی خولەکانی کشتوکاڵ و، دەستنیشانکردنی ئەندازەی لەو پانتاییانەی کە لەهەر ناوچەیەکدا پێویستە بە بەروبوومی دیارکراو بچێنرێن . هەروەها دیارکردنی جۆرەکانی تۆو وبەیین و قڕکەری بوونەوەری زیانبەخش و وادەکانی بەکارهێنانیان بەپێی پلان و رێنماییەکانی وەزارەتی کشتوکاڵ.

هەشتەم/ پاراستن و خزمەتکردنی باخەکان و بەرومیوەکانیان تا پێدەگەن و دەبرێنە بازاڕ نابێ پشت گوێ بخرێن.

نۆیەم/ پاراستنی جەنگەڵ و لەوەڕگای خۆڕسك و دەستکرد.

دەیەم/ پیرۆزکردنی سیستەمی عەمارکردنی دروست وبێ وەی بۆ بەروبوومەکان.

ماددەی سێیەم:

پێویستە لەسەر لایەنە تایبەتمەندەکان لەهەرێمدا ـ کە :ـ

یەکەم/ لەدابینکردنی کەرەستەی کە فائەتبەرزی بەرهەمهێناندا بەشداری بکەن و پشتئەستووری بکەن.

دووەم/ پرۆسەکانی فرۆشتن بە بازارەکانی ناوەوەو دەرەوە رێکبخەن بەپێی ئەو پلانە بەرنامەرێژەی کە وەزارەتی کشتوکاڵ بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی بازرگانیو وەزارەتی داریی‌و ئابووریدا، بۆ رێکخستن‌و بەرزەفتکردنی هاوردنی ئەو بەروبوومانە دایدەنێت کە نموونەیان لە هەرێمدا هەیە.

سێیەم/ دنەدانی (گاڵدانی) دامەزراندنی عەمارگەلی ساردکەرو سەهۆڵبەست لە هەرێمدا.

چوارەم/ بکەونەکار بۆ قەرەبووکردنەوەی خاوەنی کشتوکاڵ‌و خاوەن پرۆژە کشتوکاڵیەکان لەحاڵەتێکدا کەبەهۆی کارەساتی سروشتی یان بەهۆی هێزێکی لە ئیرادەبەدەر لەناو دەچن یان تووشی زیان دەبن.

پێنجەم/ لەزیادکردنی زەوییە بەراوەکان (المروية)و فەراهەمکردنی دەزگای پاشەکەوتکردنی ئاودا بەشداری بکەن.

شەشەم/ لەرێگەی قەرزو ئاسانکاریی بانکەوە بەشداری لەپێکەوەنانی سەرمایەی پرۆژە کشتوکاڵیەکاندا بکەن بۆ وەبەرهێنەرە نیشتمانیەکان .

حەوتەم/ پاڵپشتی لە بەروبوومە ستراتیجیەکان بکەن.

هەشتەم/ فرمانبەرە کشتوکاڵیەکان وەك سەرپەرشت بەسەر پرۆژە کشتوکاڵیەکانەوە دابمەزرێنن لەوانەی کە بڕوانامەی زانستی کشتوکاڵیان بەدەست هێناوە، بەخاوەن بڕوانامەی دواناوەندیی کشتوکاڵییشەوە تا بەرزترین ئاستی زانستی کشتوکاڵ

ماددەی چوارەم:

پارێزگا، دوای وەرگرتنی رای بەرێوەبەرایەتی گشتیی کشتوکاڵ لە پارێزگادا، ئەو لایەن و دایەرانە دەستنیشان دەکات کە بەرپرس دەبن لەپشکنینی کێڵگەو پرۆژە کشتوکاڵیەکان و، لیژنەگەلی تایبەت بە ریقابەکردنی بەجێهێنانی حوکمەکانی ئەم یاسایەش پێکدەهێنێ بەپێی چەند رێنماییەك کە وەزارەتی کشتوکاڵ لەهەرێمدا دەریدەکات.

ماددەی پێنجەم:

پێویستە لەسەر کارگەو سەنعەتگاکان ، لەوانەی کە بەروبوومی کشتوکاڵ ،وەك کەرەستەی خاو لەسەنعەتی کشتوکاڵیدا بەکاردەهێنن، کەرەستەی محەللی ـ ئەگەر فەراهەم بێت ـ بەکاربهێنن.

ماددەی شەشەم:

یەکەم/ ئەگەر فەلا (الفلاح) یان نەوکەسەی زەوییە کشتوکاڵیەکەی بەدەستەوەیە ،هەر کارێکی نایاسایی کرد، بەتایبەتیش ئەگەر گرێبەستیی فرۆشتن و بەکرێدانی ، بەنهێنی ، بەزەوییەکەوە کردبێ ئەوا زەویەکەی

بەبێ بەرامبەر لێ دەسەندرێتەوەو ، دامەزراوو چێنراوی سەر زەوییەکەش بەنرخی هەمان رۆژی هەڵکێشانەکە قەرەبوو دەکرێتەوە.

دووەم/ ئەگەر فەلا یان ئەوکەسەی زەویە کشتوکاڵیەکەی یان باخەکەی بەدەستەوەیە ، یان ئەو کەسەی بەرپرسە لەبەرێوەبردنی ، ملی نەدا (امتنع) - بەبێ پاساوی بەجێ - زەویەکە بکێڵێ و بیچێنێ یان خزمەتی نەکرد، ئەوا پارێزگار بۆی هەیە ، زەویەکە بسپێرێ بە بەرێوەبەرایەتی گشتی کشتوکاڵ بۆ ئەوەی چۆنی بەچاك دەزانێ ئاوەها کشتوکاڵی لەسەر بکات و، سوود لەبەروبوومیوەو وشکەڵی (احطاب) وەربگرێت، بەبێ ئەوەی خاوەنەکەی مافی داواکردنی کرێی هاوتای هەبێت. بەلام ئەگەر لەکۆتایی وەرزەکەدا بەڵێن بدات کە بەشێوەیەکی دروست زەویەکەی وەبەردێنێ و خزمەتی دەکات، ئەوا زەویەکەی دەدرێتەوە. خۆئەگەر ، بۆ وەرزی پاشتریش هەر گوێی پێ نەداو ملی نەدا، ئەوا زەویەکەی لێ دەسەندرێتەوە بەبێ بەرامبەر.

سێیەم/ ئەوانەی کە بەپێی یاسا موکەللەفن ، ئەگەر پاڵیان لێ دایەوەو (تقاعس) ، هیچ ئیلتیزامێکی خۆیان لەخزمەتکردنی زەویەکە یان باخەکە بەجێ نەهێنا، ئەوا دایەرە کشتوکاڵییە پێوەندیدارەکان لەپارێزگاکەدا ، ئەو کارە دەگرنە ئەستۆی خۆیان و ئەرکو مەسرەفەکەش لەموکەللەفەکە دەسەندرێت و، رێژەی (٤٠٪) یشی سەرباری ئیدارەی دەخرێتە سەر.

ماددەی حەوتەم:

یەکەم/ ئەو بڕیارانەی بەپێی ئەم یاسایە ، لەسەر پێوەندیدارەکان دەبێتە ماڵ (المترتبة)، بەپێی حوکمەکانی یاسای وەرگرتنەوەی قەرزە حکومیەکان کە ئێستا لە هەرێمدا کاری پێ دەکرێت ، دەسەندرێتەوە.

دووەم/ بەپێی ئەم یاسایە، وەزارەتی کشتوکاڵ بۆی هەیە، کرێی خزمەت و کرێی ئەو ئیشانەی کە دایەرە تایبەتمەندەکان ئەنجامی دەدەن - لەجیاتی پێوەندیدارەکان - دیاربکات.

ماددەی هەشتەم:

یەکەم/ سەرۆکی یەکەی ئیداری بۆی هەیە داوا لەدادگای پێوەندیداربکات ، لەو جەریمانە بپێچێتەوە کە دەقەکانیان لەم یاسایەدا هاتوون.

دووەم/ ئەو بڕیارانەی بەپێی بڕگەی (یەکەم)ی سەرەوە دەرچوێنراون، لە بەردەمی دادگای جینایاتی ناوچەکەدا دەکەونە بەرتانەو، بڕیاری دادگاکەش لەم رووەوە بنبڕە.

ماددەی نۆیەم:

دادگای سەرەتایی ناوچەکە، تایبەتە بەسەیرکردنی دەعواکانی زێدەڕۆیی لەسەر زەوییە کشتوکاڵیەکان و باخەکان و دەعواکانی نیزاعی سنوورەکانیان و ئەو مافانەش کە تێیان دەکەوێت. پێوەندیدارەکانیش بۆیان هەیە لەماوەی پازدە رۆژدا، لەرۆژی تەبلیغەوە، لەبەردەمی دادگای تێهەڵچوونەوەی ناوچەکەدا بڕیاری دادگا سەرەتاییەکە رەدبکەنەوە . لەم رووەوە، بڕیاری دادگای تێهەڵچوونەوەکە بنبڕە.

ماددەی دەیەم:

یەکەم/ هەرکەسێ لەحوکمەکانی ئەم یاسایەو ئەو بەیانانە لابدات کە بەپێی ئـەم یاسـایە دەرهـاتوون ، سـزا دەدرێت بەحەپس بۆماوەیەك لەیەك ساڵ زیاترنەبێت یان بەغەرامەیەك لەحەوت سەدو پەنجا هەزار دینار زیاتر نەبێت یان بەهەردوو سزاکە ـ بەبێ ئەوەی کار لەرێکارەکانی ماددەی (شەشەم)ی ئەم یاسایە بکات.

دووەم/ فرمانبەری کشتوکاڵی کەسەرپەرشتە بەسەر پرۆژە کشتوکاڵیەکانەوە ئەو سزایەی بەسەردا دەدرێت کە لەبڕگە (یەکەم)ی سەرەوەدا هاتووە، لەحاڵەتێکـدا ئەگـەر بووبێـتە هـۆی سـەرنەگرتنی پرۆژەکـە یـان زەرەرێکـی گـەورە لەپرۆژەکـە، بـە هاوکـاری لەگـەڵ خـاوەن پرۆژەکـە دا ، ئەگـەر پێـشتر دایەرەکـەی ئاگادارنەکردبێتەوەو ئینزاری بەخاوەن پرۆژەکە نەدابێت.

سێیەم/ هەر فرمانبەرێك یان کرێکارێك ، بەکەمتەرخەمی یان بەئەنقەست ، لە ئـەدای ئیـشەکەیدا، بووبێتـە هۆی زیانگەیاندن بە بەروبوومی کشتوکاڵ سزای حەپسی دەدرێت بۆماوەیەك لەشەش مانگ زیاتر نـەبێت یان بەغەرامەیەك لەچوار سەدو پەنجا هەزار دینار زیاتر نەبێـت بەبێ بژاردنی زیانەکەشەوە.

چوارەم/ ئەگەر رەفتارێك لەگەڵ حوکمەکانی ئەم ماددەیەدا نـەگونجاو، جەریمەیـەکی لێکەوتـەوە سـزاکەی بەپێی یاسایەکی دیکەی کارپێکراو لە هەرێمدا، گرانتربێت، ئەوا کام دەقیان سزاکەی گرانتربێـت، ئـەوەی بەسەردا دەسەپێت.

پێنجەم/ دوای وەرگرتنی رەزامەندیی وەزیری کشتوکاڵ ، ئینجا، دەعوا لەسەر فرمانبەری سەرپێچکار بەپێی بڕگەی (دووەم و سێیەم) دەکرێتەوە.

ماددەی یازدە:

وەزارەتی کشتوکاڵ بۆی هەیە پێـشنیازبکات رەسمـی گـومرگ دابنرێـت ودیاربکرێـت لەسـەر هـاوەردەی هەندێ بەروبوومی کشتوکاڵی و ئاژەڵی کە لەدەرەوە دەهێنرێن بۆئەوەی لەهەرکاتێکدا بەپێویـستی بزانـێ، بەبەروبوومی مەحەللی بپارێزێت.

ماددەی دوازدە:

وەزیری کشتوکاڵ بۆی هەیە رێنمـایی پێویـست بـۆ ئاسـانکاریی جێبـەجێکردنی حوکمـەکانی ئـەم یاسـایە دەربهێنێ.

ماددەی سیازدە:

هەر دەقێکی یاسایی یان هەربڕیارێك لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا نەگونجێ ناخرێتەکار.

ماددەی چواردە:

پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پێوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

ماددەی پازدە:

ئەم یاسایە دوای نەوەد رۆژ ، لەرۆژی بلاَوکردنـەوەی لـە رۆژنامـەی رەسمیـی (وەقـائعی کوردسـتانەوە)، دەخرێتەکار.

هۆکارەکانی دانانی ئەم یاسایە

لەبەر ئەوەی کە زەوی وزاری کشتوکاڵ و باخ و جەنگەڵ و لەوەڕگای خۆڕسك و سامانی ئاژاڵ هەروەها ئامرازو ئەدەواتی بەرهەمهێنانی کشتوکاڵییش ، لە مەکینەو ئامێرو ترومپای ئاوو بیرو کارێزو کانیاوی سروشتی کەپێوەندیی بەو سامانەوە هەیە، بەبەشێك لەسامانی نەتەوەیی کوردستان لەقەڵەم دەدرێن. جا بەهۆی خراپ بەرهەمهێنانی زەوی و زاری کشتوکاڵ و دواکەوتنی هەردوو کوچکەی بەرهەمهێنانە کشتوکاڵیەکە لەئەنجامی بەسەرهاتی هەلومەرجی ناهەموار کەبەسەر کوردستاندا هات و گوندەکان وێران کران و، لەو ساڵانەی پێشتردا گەمارۆی دوولایەنە بەسەر ناوچەکەدا دراو، لەبەر زەرووورەتی بەرژەوەندی گشتی و، لەپێناوی گاڵدانی بەرهەمهێنانی زەوی و زاری کشتوکاڵ بەشێوازێکی زانستانە و دروست و،بۆ زۆرترکردن و چاکترکردنی بەروبوومی کشتوکاڵ و، پاراستنی بەرهەمی کشتوکاڵی محەللی و، بەرهەمهێنان و وەبەرهێنانی زانستانەی ئەو سامانانە بەپێی ئامانجەکانی پلانی پەرەپێدانی نەتەوەیی کوردستان و، بۆ ئەوەش کە خاوەنی ئەو سامانانەو ئەوانەش کە ئەو سامانانەیان بەدەستەوەیە و، ئەوانەش کە بەرپرسن لەئیدارەو بەڕێوەبردنیان تەکلیف بکرێن کە خزمەتیان بکەن و پەرەیان پێ بدەن و پشت گوێیان نەخەن و خەساریان نەکەن، لەبەر ئەوانە ئەم یاسایە تەشریع کرا.

- تکایە فەرموون سەیری بکەن و، پرۆژەکە و رای لیژنە هاوبەشەکەش بخەنە پێش چاوی ئەنجومەن، تا، گفتوگۆی لەسەر بکات و رای لەباری خۆی لەسەر دەربڕێت....

لەگەڵ ڕێزدا

حاکم/ عبد الکریم هموند بڕیاردەر	حاکم/ عونی بەزاز جێگری سەرۆکی لیژنە	شیروان حەیدەری سەرۆکی لیژنەی یاسایی
د. نوري طالباني ئەندام	طارق جامباز ئەندام	کریم بحری ئەندام

خلیل ابراهیم ئەندام	محمد صالح اسماعیل ئەندام	دلێر محمد شریف ئەندام	قادر سعید خضر(زانا) ئەندام

....

جمیل محمد عثمان گەردی بڕیاردەر	طلعت خضر سیف الدین جێگری سەرۆکی لیژنە	عبدالرحمن أحمد رضا سەرۆکی لیژنەی کشتوکاڵ و ئاودێری

شێخ الله ابراهیم ئەندام	أخر شێخ جمال ئەندام	حمدعبدالله (بەلێن) ئەندام	جووتیار مجید ئەندام	شکری نێرویی ئەندام